

Kláster v Chotěšově

Jan SOUKUP

1

Historie klášteřa

Chotěšovský klášter patří spolu s premonstrátskou Teplou, cisterciáckými Plasy a benediktinskými Kladruby do čtveřice velkých západočeských klášterů založených ve 12. a 13. století. Mezi těmito kláštery vyniká Chotěšov prostorovým architektonickým konceptem a krajinářskou úlohou dominanty. I přes ztrátu klášterního kostela v 19. století je jeho architektonická, historická i památková hodnota vrcholná, se středoevropským významem. Klášter hrál v českých dějinách často aktivní roli a nepochybně ovlivnil život v tomto regionu.

Kláster v Chotěšově byl založen mezi roky 1202 a 1208 západočeským velmožem Hroznatou pro premonstrátky. První rána přišla po pádu krále Přemysla Otakara II., kdy celou zemí zmítala řada drobných válek, během nichž byl v roce 1280 klášter dobyt a vypálen. Vrcholem života středověkého klášteřa bylo období těsně před husitskými válkami za probošta Sulka z rodu pánů z Rýzemberka, jenž značně rozmnožil jmění

klášteřa a jeho prestiž. Památkou na jeho stavební aktivity je jádro prelatury s monumentálními sklepy, založené na půdorysu pravidelného kříže. Druhá rána přišla v roce 1421, kdy husitská vojska pod přímým velením Jana Žižky klášter dobyla, pobila obranu a jejího velitele upálila v sudu. K třetímu zničení klášteřa došlo na počátku stavovského povstání a znovu v průběhu třicetileté války. Její konec zastihl Chotěšov vylidněný a ekonomicky zruinovaný. Druhá polovina 17. století byla obdobím stabilizace a ekonomického růstu, které připravilo půdu velkému obnovitelskému dílu chotěšovských proboštů, zejména Dominika Peterky a Kryštofa Františka Schmidta. V roce 1736 začala výstavba nové budovy konventu, údajně podle plánů plzeňského architekta Jakuba Augustona mladšího. Stavbu prováděl Martin Kondel, který získal rozsáhlé zkušenosti na stavbě konventu v Plasích. Dokončena byla v roce 1756.

Kláster byl zrušen císařem Josefem II. v roce 1782 a následně předán Náboženskému fondu,

Obr. 1. Chotěšov (okres Plzeň-jih), klášter, historická fotografie od východu z prostoru návsi, okolo roku 1910. (Fotoarchiv OS Klášter Chotěšov)

kteřý jej prodal v roce 1822 knížeti Thurn Taxisovi. Ten měl zájem pouze o panství a jeho hospodářské budovy a o vlastní budovy klášteřa nedbal. Podle hloubky pozdějších oprav na konci 19. století se zdá, že jeho tehdejší stav si nijak nezadal s dnešním špatným stavem. V roce 1877 byl klášter pronajat sestřám řádu Navštívení Panny Marie, které zde zřídily rodinnou školu s penzionátem. V roce 1901 byl ke konventu přistavěn stavitelem Josefem Haberzettlem z Chebu malý trojlodní kostel zasvěcený Nejsvětějšímu srdci Páně jako náhrada za zbořený klášterní kostel. V roce 1938 sestry klášter odkoupily, ale za dva roky byla škola německými okupačními orgány zrušena a nahrazena starobincem a o něco později ubytovnou pro dívky totálně nasazené ve zbrojním průmyslu.

Po skončení války byly zprvu vyhnány německé sestry a v roce 1950 i české a klášter byl předán armádě. Toto využití pro něj znamenalo další z řady těžkých ran. Nastala postupná a neúprosná devastace celého areálu, která se paradoxně prohloubila po roce 1973, kdy armáda klášter opustila. Za dalších osmnáct let změnil klášter třikrát vlastníka, ale pouze Krajské středisko památkové péče v Plzni se snažilo za svého krátkého působení agonii zastavit, bohužel bez podstatného úspěchu. V roce 1991 převzala klášter obec Chotěšov od společnosti Hotely Liberec, ale za půl roku vydala konventní budovu s okolními pozemky původnímu vlastníku, řádu sester Navštívení Panny Marie. Sestry už na správu takového majetku neměly sil, a tak ji vykonávala zprvu Christiana a. s. Praha a po jejím zániku v roce 1994 obec Chotěšov. V roce 2002 obec získala budovu konventu s přilehlým pozemkem. Po celou dobu, kdy byl konvent ve vlastnictví řádu, poskytovala obec finanční prostředky pro ochranu kláštera a organizovala jeho opravy, byť ve skromných rozměrech.

Stručný popis kláštera

Hlavní budovou je konvent, postavený na kraji terénního zlomu. Ve třech křídlech se jeví jako jednopatrový, jihovýchodní křídlo je vyšší o dvě poschodí, která jsou ve skutečnosti suterény. Čtyřkřídlá budova je tvořena dvourakty chodeb a cel či jiných místností různého určení. Do vnitřního rajského dvora jsou křídla rozšířena rizality, obsahujícími schodiště, případně záchody. Pouze v severozápadním traktu je v rizalitu kapitulní síň nad přízemní oratoří. Střed hlavního, jihovýchodního křídla tvoří na vnější straně mělký rizalit, ukončený patrovým pavilonem, který má nad sebou sálové prostory, původně čtyři, dnes pět, protože nejnižší prostor byl přestropen. Zajímavé je filozofické řazení těchto prostor. Spodní dvě jsou pro potěšení těla – sala terrena a refektář. Nad nimi je hlavní sál pro shromáždění komunity a nejvýše umístěná prostora je knihovna, tedy prostor pro potěšení ducha. Všechny prostory jsou spojeny monumentálním schodištěm, na jehož stropě je iluzivní freska s pokračováním schodiště vzhůru. Jedná se o zobrazení putování sester do nebe a freska tak spojuje realitu klášterního schodiště s nadzemským prostorem.

Na severozápadní straně konventní budovy byl přistavěn drobný novobaročnický kostel, jehož osa je kolmá na křídlo konventu. Kostel je trojlodní s vestavěnými emporami. Na něj navazuje oratoř pro chovanky a sestry v přízemí původní budovy a kapitulní síň v patře ve dvorním rizalitu, která je nej-

významnější místností konventu. V letech 1754–1756 byla vyzdobena malbami plzeňského malíře Julia Luxe. Severně od konventu jsou prostory, dnes parkově upravené, které byly vnějším nádvořím kláštera. Zde stál dvouvěžový klášterní kostel sv. Václava, zbořený v roce 1837. Zachovalo se pouze několik vyobrazení a snad i archeologické stopy pod zemí. Součástí areálu jsou doprovodné objekty, které se nacházejí převážně na sever od konventu. Nejvýznamnější stavbou je prelatura, obydlí probošta, později opata. Prelatura byla zásadně přestavěna za probošta Sulka koncem 14. století, kdy dostala monumentální a vskutku reprezentační charakter. V severní ohradní zdi vedle prelatury je brána a pěší vstup do kláštera. Na západ od něho se nachází 160 m dlouhá řada objektů, které sloužily jako hospodářské budovy a ubytovny pro zaměstnance kláštera.

Konvent je obepnut velmi zajímavě trasovanou zdí, která zejména na jižní straně působí značně monumentálně. Začíná na obou nárožích severozápadního křídla a vlnkou navazuje na letohrádky. Od letohrádků směrem k jihovýchodu symetricky opisuje křivku s kosým nárožím v ose konventu, zapojuje dvě věže, z nichž západnější je vodárenská věž, a vymezuje trojúhelníkovou tzv. Šíповou zahradu. Toto tvarování zdi je v Chotěšově zcela jedinečné a nemá v Čechách konkurenci. Pomáhá „rozpustit“ mohutnou hmotu konventu do drobnějšího okolí a přesně mu vymezuje místo na okraji terénního zlomu. Mimořádně zdařilé je zasažení kláštera do krajiny, které je působivé jak z bezprostřední blízkosti – z návsi, tak z dálkových pohledů. V tomto významu krajinnotvorného objektu má Chotěšov u nás jen velmi málo obdob, snad Svatou Horu ve středních Čechách a Svatý Kopeček u Olomouce; v blízkém sousedství pak klášter Göttweig v Rakousku.

Pokusy o obnovu

Snahy obce Chotěšov o obnovu areálu se datují od změny politické situace v zemi. Bez ohledu na konkrétní vlastnické poměry organizuje obec opravy kláštera za pomoci mnoha dobrovolníků. Lze konstatovat, že velký podíl mají dvě občanská sdružení, která pomáhají se záchrannými pracemi a vnášejí do kláštera život.

Prvním je Občanské sdružení Klášter Chotěšov (od roku 1991), které zajišťuje průvodcovskou službu, organizuje koncerty a výstavy a stará se o drobnou údržbu. Kromě toho má v péči klášterní muzeum, jehož sbírky stále doplňuje o aktuální nálezy a prohlubuje jeho informační funkci. Autor článku jako předseda sdružení vypracovává materiály pro přípravu obnovovacích prací, spolupra-

cuje při jednáních o dotacích i při výběru vhodných dodavatelských firem a vykonává stavební dozor. Sdružení organizuje ročně 5–6 výstav, z nichž některé jsou každoroční, jako například Amatérský Chotěšov, výstava výtvarných prací žáků škol. Koncerty se konají v letním období po měsíci. Záříjový koncert je součástí Haydnových slavností. Nepochybně unikátní jsou každoroční setkávání chovanek klášterní školy, v jejichž řidnoucích řadách se nacházejí dárkyně na obnovu, a posléze i srazy bývalých vojáků, kteří si svou vojenskou službu odsloužili v Chotěšově. Dodnes bylo získáno téměř 40 milionů Kč, které byly použity převážně na obnovu krovů a střech. Kromě toho byla sejmuta a znovu osazena malba Julia Luxe nad schodišťovou halou (188 m²) a opraven vstup do kláštera i do konventu. V roce 2008 bylo vyrobeno a osazeno šestnáct oken do chodeb prvního patra. To navázalo na akci *Kup si své okno*, z jejíhož výtěžku byla opravena a doplněna okna do kapitulní síně. Pro zajímavost, budova konventu má přesně 365 oken nejrůznější velikosti a slohu. V posledních čtyřech letech byl významným sponzorem i plzeňský pivovar Prazdroj a Spolek plzeňských právozářníků. Bohužel spolek zanikl a Plzeňský Prazdroj nasměroval své sponzorské aktivity pouze do měst, v nichž sídlí jeho podniky. I tak byly jejich příspěvky podstatné. V rámci propagace kláštera vydalo občanské sdružení publikaci autora Martina Pácala o chotěšovském rodáku Františku Xaveru Margoldovi, posledním architektu dostavby katedrály sv. Víta v Praze, pod názvem *Zapomenutý fantom*. V letošním roce vydá sdružení novou publikaci o dějinách kláštera od Milana Hlinomaze.

Na obnově se podílejí kromě profesionálních firem i další aktivisté – skauti z Chotěšova a mládež ze salesiánského střediska v Plzni, která pro své kulturní aktivity v klášteře založila Občanské sdružení Chotěšovská vlna (pomáhají od roku 1998, OS od roku 2003). Mladí nadšenci se zapojili do drobné údržby a čištění areálu. Aby získali prostředky pro svou činnost, organizují vždy první sobotu v srpnu tzv. Večer pro klášter Chotěšov, půldenní akci prohlídek, přednášek, koncertů a historických vystoupení, které v posledních letech přilákaly pokaždé něco přes 1200 návštěvníků. Přestože se podařilo zachránit konvent před zničením a klášter vstoupil do povědomí obyvatel jako živá součást obce a okolí, je nutné konstatovat, že se zatím nevedlo uvést do života reálný způsob jeho využití. Impulsem se zdálo být v roce 2000 jeho zařazení organizací World Monuments Fund z New Yorku mezi 100 nejohroženějších staveb světa, ale zájem od té doby spíše upadal.

2

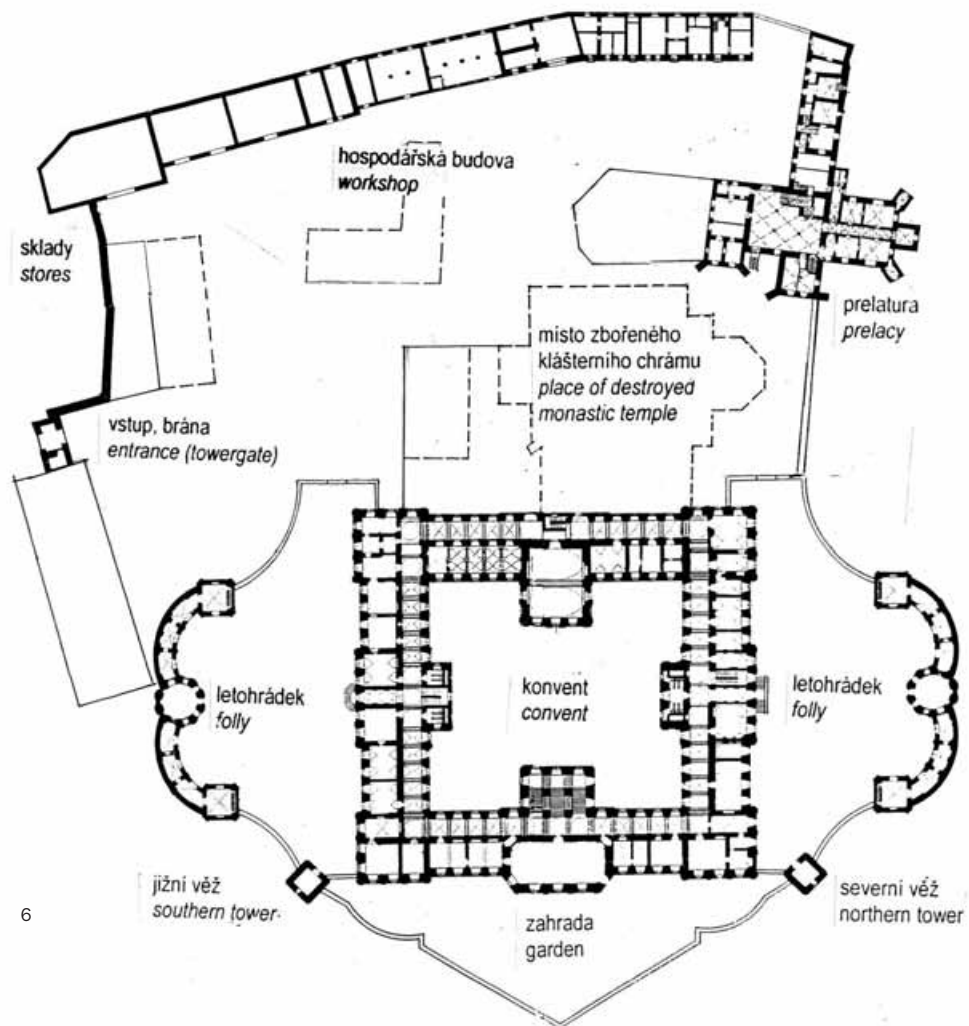
3

4

5

6

Obr. 2. Chotěšov (okres Plzeň-jih), klášter, letecký pohled od severozápadu. (Foto Jiří Běl, 1992)

Obr. 3. Chotěšov (okres Plzeň-jih), klášter, letecký pohled od jihovýchodu. (Foto Jiří Běl, 1994)

Obr. 4. Chotěšov (okres Plzeň-jih), klášter, pohled od jihu z klášterní zahrady. (Foto Jiří Běl, 1994)

Obr. 5. Chotěšov (okres Plzeň-jih), klášter, budova konventu, vnitřní dvůr, severozápadní křídlo. (Foto Jan Soukup, 2004)

Obr. 6. Chotěšov (okres Plzeň-jih), klášter, půdorys kláštera v době jeho zrušení 1782 s orientačním zakreslením zbořených budov. (Kresba Jan Soukup)

Obr. 7. Chotěšov (okres Plzeň-jih), klášter, budova prelatury od severovýchodu. (Foto Jan Soukup, 2006)

7

Během 90. let 20. století se sešlo cca 40 návrhů, jak klášter využít, ale žádný neměl reálný základ. Klášter investory sice lákal, ale zároveň je odrazovala skutečnost velkých vstupních nákladů a omezená možnost dělat v budovách dispoziční změny pro nové využití. Nejčastějším námětem bylo poskytování sociálních či zdravotnických služeb. Vyskytl se ale i návrh demontování barokních krovů a jejich sestavení v klášterní zahradě pro provoz originálních hospod. S osudem budov kláštera si navrhovatel hlavu nelámá. Prověřování investorských záměrů vedlo k poznání, že konvent nelze užívat pro podnikatelský záměr, ale pro kulturní účely. Využití celého areálu jedním provozovatelem zřejmě nebude možné. Základem je využít konventní budovu, která již další aktivity přitáhne. Takovou možností je podle názoru obce i pracovníků občanských sdružení zřízení expozičního depozitáře kamenné barokní plastiky plzeňského regionu v rámci akce *Záchrana barokních plastik na Plzeňsku*.

Citace z důvodové zprávy: „Je nepříjemnou skutečností, že barokní plastika v západních Čechách, která je součástí interiéru našich měst a krajiny venkova, byla realizována obvykle z nepřilíh kvalitního místního pískovce. Ten vlivem povětrnosti, stárnutí materiálu a nekvalitního ovzduší je dnes na konci své životnosti. Restaurátorské zásahy jí mohou prodloužit život, ale ve skutečnosti jsou to jen kosmetické úpravy pouze nepatrně prodlužující agonii jednotlivých plastik. Je to zjevné ze skutečnosti, že již restaurovaná díla potřebují stále nové zásahy ve zkracujícím se cyklu. V krátké době dojde k situaci, ve které přijdeme

o obrovské hodnoty uměleckých děl, které jsou svědectvím umění našich předků a hlavně jsou součástí našeho domova a uměleckého bohatství naší vlasti.“ Z uvedeného vyplývá nutnost koncepční výměny na místě ohrožených plastik formou zhotovení jejich kopií a umístění původních uměleckých děl do interiéru vhodného pro deponování většího množství sochařských děl jako prohlídkové lapidárium. Tato akce musí mít přímou spojitost od vytipování ohrožené plastiky přes její okamžité umístění v kryté prostře a restaurování pro interiér, zhotovení kopie a její navrácení na původní místo až po konečné uložení originálu v bezpečném prostředí. Za ohrožené plastiky na místě lze považovat několik desítek soch. Asi nejvýznamnější je monumentální jezdecká socha sv. Jiří z Křimic od Lazara Widemana, krytá již dvacet osm let ohyzdnou střechnou uprostřed nádvoří zámku.

Restaurovatelské dílny by se měly stát základem restaurátorské činnosti v Plzeňském kraji. Postupně by měly být materiálově vybaveny i na restaurování druhově různých památek – například pro památky dřevěné či textilní. S tím by měla souviset vzdělávací činnost, předávání zkušeností formou workshopů a seminářů. Návštěvníci kláštera by viděli nejen samotná zachráněná výtvarná díla, ale i metody a postupy užívané při jejich záchraně. Nejsvícenější je otázka financování celé akce. Proto je nutné spojení zájmových subjektů, za které lze považovat: Obec Chotěšov, NPÚ – ÚOP v Plzni, Občanské sdružení Klášter Chotěšov, Krajský úřad plzeňského kraje, Soukromou uměleckoprůmyslovou školu v Plzni – Zá-

mečku, Akademii výtvarných umění a možná Biskupství plzeňské.

Expozice plastiky a restaurátorské dílny využijí polovinu objemu konventu. Jejich neopominutelnou výhodou je minimalizace stavebních zásahů a dispozičních změn do stávajícího stavu konventu. Druhou aktivitou je Klášterní muzeum, které již ve skromné formě existuje. Vhodné prostory jsou v prvním patře západního a jižního křídla s propojením na kapitulní síň a prostor schodiště se slavnou freskou a navazující sál ve druhém patře. Muzeum by v první řadě prezentovalo dějiny kláštera v Chotěšově na pozadí historie velkých západočeských klášterů (Teplé, Kladrub a Plas).

Velké prostory v klášteře nabízejí také možnost pořádání kulturní akce. Již dnes je klášter součástí Haydnových slavností, jež se konají na zámku v Dolní Lukavici. Právě velké prostory pro koncerty jsou předností kláštera v Chotěšově. Chybí ale zázemí pro posluchače i účinkující. Toto kulturní centrum je možné umístit v kostele Nejsvětějšího srdce Páně v severním křídle, kde jsou také prostorové možnosti pro zázemí účinkujících – šatny a hygienické vybavení. V rámci různých festivalů a konkrétních akcí by se využívaly i další sály, zejména nádherná kapitulní síň, ale i refektář, hlavní sál i bývalý sál knihovny. Oblíbeným místem je v současnosti také prostor schodiště pod freskou, kde se konají předvánoční koncerty a svatební obřady. Obnova se však netýká jen dominantní budovy konventu, ale i vedlejších staveb, z nichž nejvýznamnější je prelatura. Zde je již připraven projekt na opravu stavby pro potřeby

8

9

10

Obr. 8. Chotěšov (okres Plzeň-jih), klášter, detail maleb Františka Julia Luxe (1756) v kapitulní síni v 1. patře severozápadního křídla budovy konventu s námětem lorentánských litaní na klenbě. (Foto Jan Soukup, 2007)

Obr. 9. Chotěšov (okres Plzeň-jih), klášter, nástropní malba Františka Julia Luxe (1756) ve schodištvé hale jihovýchodního křídla budovy konventu s námětem Cesta řeholnic k Bohu. (Foto Jan Soukup, 2002)

Obr. 10. Chotěšov (okres Plzeň-jih), klášter, refektář v přízemí jihovýchodního křídla. (Foto Jan Soukup, 2001)

ním letohrádku na jihozápadní straně konventu. Na rozdíl od jmenovaných velkých západočeských klášterů se Chotěšov potýká se základní otázkou svého využití. Výše uvedený program je prvním reálným námětem. Na tomto záměru se musí shodnout všichni partneři; první kroky již byly učiněny. Historie nás učí, že památky jsou trpělivé, ale jen v rámci fyzikálních zákonů. Bylo by krutým proviněním na našem řídnoucím památkovém bohatství a hříchem na našich potomcích nezachránit tento architektonický skvost pro další život.

3. Václav HATAJ: *Chotěšov. Památná místa našeho kraje*, Plzeň 1927 a 1993.

4. Kolektiv autorů: *Umělecké památky Čech 1 (A-J)*, Praha 1977.

5. Karel FOUČEK, Tomáš KAREL: *Jižní Plzeňsko I.*, historicko-turistický průvodce č. 12, Domažlice 1999.

6. Kolektiv autorů: *Chotěšov a jeho dominanta*, Klatovy 2002.

7. Milan HLINOMAZ: *Chotěšov*, Plzeň 2009, v tisku.

obce i se stavebním povolením. Bude zde umístěn obecní úřad s obecní knihovnou a klubovna kulturního střediska. O finanční prostředky je požádáno z programu IOP 2007–2013.

Dalším záměrem, který je v současné době ve stadiu prověřování a formulování dohod, je zřízení Hasičského muzea jižního Plzeňska v barok-

Základní literatura o klášteře Chotěšov:

1. Antonín PODLAHA: *Posvátná místa království českého*, díl II, Vikariát plzeňský, Praha 1908.
2. Jaroslav KAMPER, Zdeněk WIRTH: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Stříbrském*, Praha 1908.